

Vesa Jaaksi

Heidegger ja teknologia

Katso ihmistä

Kun keskustellaan Martin Heideggerin tekniikkakäsityksistä, ei näytä olevan aina selvillä, mistä ja miksi Heidegger puhuu puhuessaan modernista tekniikasta ja sen haasteista ajattelulle. Osaltaan tämä johtuu siitä, että teknologian filosofia on hajallaan hänen myöhäistuotannossaan. Vaikka esse *Tekniikan kysyminen* yrittääkin koota näitä teemoja, se ei yksin ole riittävä, vaikka onkin vakavin yritys esittää kuvaus modernista tekniikasta. Seuraavassa on joitakin poimintoja siitä, mikä Martin Heideggeria häiritsee modernissa tekniikassa. Tästä häiritsevästä on jälkiä eri puolilla hänen tuotantoaan, mutta yhtenäisempi kuvaus modernista tekniikasta on siis esseessä *Tekniikan kysyminen*.

Martin Heideggerin päähuomio ei ehkä koskaan ole teknologiassa, vaikka se onkin välttämätön paha, jota on jostakin muusta syystä käsiteltävä. Esimerkiksi jotkin varovaiset huomautukset tekniikasta sisältävät myös ajatuksen, että hän olisi mieluummin sivuttanut tämän kysymyksen, ja keskittynyt olennaisempaan. Tähän varovaisuuteen on myös syynsä. Näistä tärkein on se vaikeus, joka meillä näyttää olevan teknologian ajattelemisessa.

Heti kun teknologia tulee mukaan keskusteluun, se alkaa hallita ajattelua. Teknologiaa on ajateltava teknologian säännöillä ja periaatteilla. Ainakaan Heideggerille tämä ei riitä. Siksi hän niin päättäväisesti sanoo, että teknologia ei ole mitään teknistä.

Tekniikkaa tai modernia tekniikkaa tai teknologiaa enemmän Heidegger on huolissaan ihmisestä. Tekniikan kysymisen tarkoitus on synnyttää vapaa suhde ihmisen ja tekniikan välille. Tämä edellyttää tekniikan oikeaa ymmärtämistä, eikä tähän riitä sellainen oikea tieto, että tekniikka on ihmisen väline. Ollakseen tietoa, tämän tiedon pitää olla totta, ja Heideggerin mukaan se on totta vasta, kun se on todella (tai totuudessa) ajateltu.

Tämän vuoksi Heidegger pyrkii katsomaan ikään

kuin ilmeisimmän ohii: häiritsevää ei ole niinkään tekniikka kuin se, mitä tekniikka tekee ihmiselle.

Maa ja sen tie

Yksi pieni huomionarvoinen Heideggerin teksti on *Peltoitie*. Periaatteessa yksinkertainen, tunnelmallinen hauska pikku teksti kuvaa maantietä ja kaikkea sitä, mitä kuunteleva ajattelija kuulee tällä tiellä. Pääosin viestit ovat nostalgisia, muistoja menneestä, sisältäen jonkinlaista läheistä yhteenkuuluvuutta tiehen ja maahan. Mutta sitten on muutama häiritsevämpi ääni, tekniikkaan liittyvä ääni, jonka kuunteleminen ei onnistukaan samalla tavalla. Tekniikan ääniinkin sisältyy viesti, mutta sen tulkinta ei onnistu. Ajattelija ei saa otetta näistä viesteistä. Koska tämä ote puuttuu, niistä tulee häiritseviä, mieltä kiusaavia ääniä, jotka houkuttelevat ymmärtämään, tai toisaalta unohtamaan.

Toisesta yhteydestä on mahdollista tulkita tätä häiritsevyyttä. Kun ajattelija haistelee ja kuuntelee itä-tuulta, tämä tuuli johdattaa hänen ajatuksensa itään, toiseen laaksoon, jossa hänen perheensä asuu. Mutta kun hän kuuntelee tekniikan ääntä, se ei näytä johtavan

”Käsityössä käsityöläisellä on aina käsissään jotakin, jota hän työstää, oli se nyt sitten puuta tai kiveä tai metallia tai lankaa. Ainakin näyttää siltä, että käsityöläisellä on yhteys johonkin ja tämän yhteyden kautta hän saa työstämänsä ilmestymään jotakin, mitä siinä ei aiemmin ollut. Mutta modernin tekniikan kohdalla näyttääkin siltä, ettei mitään yhteyttä ole. Tai ainakaan ei ole selvää, mikä tämä yhteys on.”

mihinkään. Ainakin yksi syy tähän on, että kaikki tekniikkaan kuuluva on jatkuvasti muutettavissa ja muokattavissa. Näiden jatkuvien muutosten ja muokkausten kautta niiden alkuperä peittyi. Niitä ei kykene enää jäljittämään minnekään alkuperäiseen. Kun tämä yhteys perustaan puuttuu, näyttää siltä, että mikään ei ole oikeasti mitään: kaikki on korvattavissa jollakin toisella. Millään ei ole omaa paikkaa, ei luonnollista paikkaa, vaan ne voivat olla kotonaan missä tahansa.

Oma kysymyksensä on, kykenemmekö me tänä päivänä paremmin kuuntelemaan ja ymmärtämään tekniikan ääntä. Joka tapauksessa on selvää, että minkäänlaiseen nostalgiaan ei ole syytä unohtua, koska silloin ei voi eikä kykene kuuntelemaan tämän maailman ääntä. Nostalgialla näyttää kuitenkin olevan välttämätön paikkansa tässä kysymyksessä, koska se asettaa tekniikan suhteeseen jonkin kanssa, mikä taas on välttämätöntä sille, että tekniikka ylipäätään voi nousta tematisoituna esiin. Nostalgia tai alkuperäisyys ei tässä tarkoita mitään paluuta menneeseen tai alkuperäiseen tilaan: enemmänkin kysymys on siitä, onko olioilla ja asioilla niiden luonnolliset paikat vai ei: siis jokin alkuperäinen paikka jossa ne eivät ole poissa tolaltaan ja johon nähden viesti on kuultavissa, jos on.

Kytkenät

Hyvin samankaltaista ongelmaa Heidegger kuvaa luentosarjassaan *Mikä kutsuu ajattelemaan?* Vaikka pääteemana onkin ajattelu, Heidegger ajautuu osin jopa vastentahtoisesti käsittelemään tekniikkaa. Vaikka tarkoituksena onkin analogian kautta kuvata ajattelamisen työtä käsityönä, ongelmaiseksi tulee yhtäkkiä modernin tekniikan ja käsityön ero. Ajattelu on käsityötä, mutta moderni tekniikka ei sitä ole, ei ainakaan perinteisessä mielessä, mikä antaa meille totutun mallin ajatella käsityötä. Käsityössä käsityöläisellä on aina käsissään jotakin, jota hän työstää, oli se nyt sitten puuta tai kiveä tai metallia tai lankaa. Ainakin näyttää siltä, että käsityöläisellä on yhteys johonkin ja tämän yhteyden kautta hän

saa työstämänsä ilmestymään jotakin, mitä siinä ei aiemmin ollut. Mutta modernin tekniikan kohdalla näyttääkin siltä, ettei mitään yhteyttä ole. Tai ainakaan ei ole selvää, mikä tämä yhteys on. Toki nykytyöläinenkin on työssään tekemisissä jonkin kanssa, vipujen tai nappien tai koneiden, ja näin ainakin näennäisesti yhteydessä johonkin. Kuitenkin juuri tästä näennäisyydestä Heidegger on huolissaan. Ei ole selvää, mihin tämä yhteys on.

Kuulostaahan tämä oudolta: koska ihmisellä on ollut enemmän yhteyksiä kuin nykyaikana? Osan harhasta aiheuttaa varmaankin vanhahtavat esimerkit, puhe konetyöläisistä yms. Heideggerilla tosin on myös viittaus muihin mahdollisiin ja myös tuleviin käsityöammattaihin. Esimerkeistä moderneimmasta päästä ovat media (jonkinlainen välittäjä) ja liikenneyhteydet. Tästä vanhanaikaisuudesta huolimatta kuvaus modernin tekniikan tavasta paljastaa todellisuus ehkä paljastuukin vasta kun tarkastellaan modernimpia tai pitäisikö sanoa postmodernimpia teknologian ulottuvuuksia. Nyttemmin ihmisellä on puhelinyhteydet, kännykkäyhteydet, internetyhteydet, tieliikenneyhteydet, satelliittiyhteydet. Eikö ihmisen käden yhteys ole aina johonkin, kun hän soittaa, ainakin kuuloyhteytenä, siis muuhunkin kuin puhelimeen?

Ilmeinen vaihtoehto on, että edellisen esimerkin konetyöläisellä yhteys on koneeseen ja puhelimen käyttäjällä sekä koneeseen että toiseen ihmiseen. Mutta vastaavasti ei näytä selvältä, mikä on kone. Jos emme ajateltuna tiedä, mikä on kone, emme tiedä, mihin käsi on yhteydessä.

Vaikka Heidegger käyttäekin jonkin verran esimerkkejä konkreettisista teknisistä ratkaisuista (lehdistö, auto, yleensä tehtaan koneet yms.) ne ovat helposti näi-
iiveja ja palvelevat vain havainnollistavina esimerkkeinä. Niillä pyritään havainnollistamaan sitä ajatusta tai sitä ongelmaa, joka tekniikkaan liittyy, mutta ne eivät itsessään ole ikään kuin tutkimisen arvoisia siinä empiirissä mielessä, mitä varsinkin amerikkalaisessa tekniikan filosofassa on viime vuosina tehty. Vaikka näin onkin, Heideggerin ajatukset ovat luettavissa havainnollisiksi ja hyvinkin konkreettisiksi: kyse ei ole pelkästään metafysisestä teknologian olemuksen metsästämisestä, vaan aivan konkreettisten teknisten laitteiden tulkintayrityksestä. Tästä kertoo jo sekin, että olemus tarkoittaa Heideggerille ennen kaikkea sitä tapaa, miten jokin viipyy olevana, esimerkiksi tämä käyttämäni tietokonejärjestelmä levyineen, näyttöineen näppäimineen ja hiirineen. Mutta että tämän voisi ymmärtää, sitä on katsottava kauempaa, filosofiasta tai ajattelusta käsin. Tekniikan tarkasteleminen filosofiasta käsin saattaa toki aiheuttaa lähestymisongelmia Heideggerin ajatuksen ymmärtämiselle, koska silloin näyttää siltä, että se paljon puhuttu itse asia eli koneet saavat liian pienen roolin.

Toki tämän laitteen voi jossakin mielessä ymmärtää myös purkamalla se osiin ja tutkimalla eri osien suhteita ja niiden välisiä kytkentöjä, mutta tällä saavutetaan vain tekninen tieto siitä miten osat on järjestetty niin, että niillä on yhteys toisiinsa. Ainakin kaksi tekniikan olen-

naista puolta tulevat tästä esiin: tekniikassa on aina kysymys jonkinlaisesta järjestelystä, ja insinööritieteiden tarkoitus on tietää nämä erilaiset järjestelyt ja niiden toiminta. Kuitenkaan olennaista ei ole tämä järjestely, vaan se, miksi järjestely on tehty. Nykyaikaisen kotitietokoneen monimutkaisuutta on vaikea ymmärtää, koska huomattavasti pienemmälläkin järjestelyllä voisi saavuttaa paljon samoja ominaisuuksia: monet toimet tarvitsisivat vain kynän, kumin ja paperia. Mutta tähän ei olekaan tietokoneiden olennaisin tehtävä. Olennaisempaa on se, että niillä saa yhteyden, jos tätä nyt voi yhteytenä pitää. Olisi ehkä parempi puhua kytkeytymisestä: samalla tavalla kuin tietokoneen eri osat on kytketty toisiinsa, ihminen on kytketty osaksi tätä globaalia planeettajärjestelmää, mutta varsinaista yhteyttä ei ole – ehkä.

Edellinen ei varmaankaan vielä selvennä sitä, mitä kone on, mutta Heidegger pyrkii vastaavalla kuvauksella, tosin käsitteellisemmin, selventämään modernin tekniikan luonnetta (jos halutaan välttää sanaa olemus). *Tekniikan kysymisessä* ei suoranaisesti tarkastella käden ja koneen yhteyden teemaa, mutta modernia tekniikkaa kuvaava jakso antaa siihen joitakin viitteitä. Käsitteellisesti selkeimmin tähän kytkentöjen ja yhteyksien teemaan liittyy sana 'Bestand', joka on *Tekniikan kysymisessä* suomennettu sanalla 'varanto'. Hyvää suomenosta tälle ei ole, mutta ajatuksena on korostaa sitä, että kaikki oleva on valmiina asennossa odottamassa sitä käskyä, määräystä tai tilausta, joka sille esitetään, puhelimella, faksilla, sähköpostilla tms.

Tässä moderni teknologia on ylivertaista. Teknisillä järjestelyillä voidaan loihkia yhteys mihin tahansa maapallolla, ja näillä järjestelyillä tuoda läsnä olevaksi jokin sellainen, joka ei muuten olisi läsnä. Voin soittaa vaikka Peruun, tai Perusta joku voi ottaa minuun yhteyden. Kuitenkaan tässä ei ole kysymys siitä yhteydestä, jota Heidegger hakee. Vaikka näyttääkin siltä, että ihminen on onnistunut luomaan paremmat yhteydet kaikkialle kuin koskaan ennen tätä, olennaisin yhteys puuttuu. Luentosarjassa *Mikä kutsuu ajattelemaan?* hän esittää oudon kysymyksen. Vaikka ihminen pysyykin nykyisin välttämättä ainakin jossakin yhteydessä koneisiin, ei ole selvää, minkä luona hän näin pysyttelee. Tai jos unohdetaan kone, hän on kyllä yhteydessä, tai jos kytkentä on parempi sana, kytkeytyneenä kaikkeen tekniikan kautta paljastuneeseen, josta käytän sanaa varanto, mutta ei ole selvää, minkä luona hän pysyttelee, siis asuu. Nykykieli puhuisi ehkä mieluummin teknisesti hallitavasta globaalista järjestelmästä.

Ihminen

Jo *Tekniikan kysymisessä* Heidegger kiinnittää huomion ihmisen ja varannon suhteeseen. Edellisenkin kuvauksen perusteella ihminen on myös osa tätä varantoa kaiken muun, esimerkiksi luonnonvarojen ohella. Kuitenkaan ihminen ei voi koskaan tulla pelkästään varannoksi ja – pelkästään kytkeytyksi erilaisiin tilauksiin tai määräyksiin tai hallintoon – ja tähän liittyy ihmisen erityinen suhde

tekniikkaan. Tämä näyttää suuntaa siihen varsinaiseen yhteyteen, joka moderniin tekniikkaan voisi liittyä.

Edellisen osalta kannattaa katsoa tarkemmin kahta asiaa. Ensimmäinen koskee ihmisen suhdetta tekniikkaan ja ylipäätään kaikkeen, mitä on. Toinen koskee sitä outoa sitoutumista, jolla moderni tekniikka vangitsee ihmisen mielenkiinnon. Heideggerin huolta paremmin kiinnostava huomio *Peltoitiessä* koskee juuri ihmisen suhdetta tekniikkaan ja sen tuotoksiin. Vaikka ehkä tavanomaisemmin kerrotaan, että ihminen on modernin tekniikan ansiosta onnistunut valjastamaan luonnonvoimat – esimerkkinä on ydinenergia – omaan käyttöönsä, Heidegger ei ole tästä huolissaan. Huoli kohdistuu siihen, että ihminen on näin onnistunut kahlehtimaan itsensä ja oman toimintansa. Samalla tulee oudosti puheeksi myös ihmisen kyvyt. Heidegger myöntää auliisti, että ihmisellä on kyky laskelmointiin ja laskutaitoon, ei niinkään kyky käyttää välineitä tai tekniikkaa. Vastaavasti ydinenergia tunnustetaan auliisti luonnonvoimaksi, johon ihminen itsensä laskutaidollaan (ei siis tekniikan hallinnalla tms.) kahlitsee. Hän ei enää ole vapaa, ja tähän ongelmaan päähuomio kiinnittyy *Tekniikan kysymisessä*.

Tekniikan kysymisessä Heidegger tarkastelee tekniikka valaistakseen sen erityispiirteitä suhteessa ihmiseen. Tässä on useampia askeleita, jotka liittyvät kaikki tekniikan ilmeisimpään puoleen: järjestelyihin. Ensimmäinen askel koskee tekniikan perinteisiä määrittelyjä: tekniikan ymmärtäminen välineenä ja ihmisen ymmärtäminen tekniikan käyttäjänä. Toinen askel viittaa suoraan järjestelyihin: *instrumentum*. Kolmas askel purkaa näitä järjestelyjä kausaalisuuteen ja sen aristoteliseen tulkintaan. Neljäs askel näyttää sen, mistä näissä järjestelyissä on kysymys. Viides askel kertoo ihmisen aseman järjestelyissä. Vaikka askeleita on useita, kaikissa on näkyvissä ainakin vihjeenä viittaus edellisessä jaksossa haettuun yhteyteen käden ja koneen välillä.

Heideggerin askeleet purkavat ennen kaikkea välineellistä määrittelyä, jolloin kysymys ihmisen roolista näyttää jäävän sivuun. Kuitenkin juuri siitä lopulta on kysymys, koska purkamalla välineellisen määrittelyn alkuunsa Heidegger pystyy näyttämään ihmisen paikan tekniikassa. Jo puhe järjestelyistä ja varsinkin viittaus sen lainankieliseen vastineeseen viittaa vahvasti kaikkein olennaisimpaan. Sanan yksi merkitys viittaa siihen järjestelyyn, joka tarvitaan uhrinuotioon. Luonnollisesti mikä hyvänsä nuotio tai tuli vaatii oman järjestelynsä, mutta niissä yleisesti on kuitenkin kyse joko välttämättömästä ruoanvalmistuksesta, lämmöstä tai vain viihtymisestä. Uhrinuotio viittaa siihen, että tässä otetaan askel pidemmällekin: uhraamisessa ainakin haetaan yhteyttä jonkin välittömän käsillä olevan yli tai ohi, mitä sanaa tästä sitten halutaankaan käyttää. Etsimättä tulevat mieleen jonkinlaiset jumalat. Eli järjestely hakee yhteyttä ihmisten ja jumalien välille.

Kausaalisuudessa ei luonnollisestikaan voi olla kyse jumalista, koska liikumme niin järkiperaisella ja tieteellisellä alueella. Jos yksittäinen nuotio onkin käytännöllinen järjestely, kausaalisuus liikkuu yleisemmällä tasolla: mitä

järjestelyjä kaikissa olioissa on vaadittu. Aristoteleelle kaikki oleva on ainakin periaatteessa ymmärrettävissä neljän syyn kautta, joskin pientä varovaisuutta täytyy noudattaa sen vuoksi, että asian kuvaukset liikkuvat taidon tai tekniikan alueella. Syyt pyrkivät kuvaamaan sen, mikä jokin olio on tai miten se on tullut tänne: mikä ja miten. Näistä miten liittyy olennaisemmin tekniikkaan. Tekniikka tuo esiin sellaisen, mikä ei muuten tule esiin. Yhteys ei nyt ole jumaliin, vaan siihen, mikä ei ole esillä: poissaolevaan tai kätkeytyneeseen. Koska tässä poissaolevan esiin tulemisessa ja kätkeytyneen paljastumisessa on samalla kysymys totuudesta, yhteys on myös totuuteen. Taito pyrkii sellaisiin järjestelyihin, joissa totuus pääsee esiin. Toki se voi tehdä muutakin, kuten peittää totuuden. Nyt olemme jo neljännessä askeleessa, jossa taito on yhdessä luonnon kanssa yhteydessä totuuteen.

Ehkäpä kaikkein vaikein ulottuvuus Martin Heideggerin ajattelussa on edellisen listan viides askel, ajattelun päättäväinen pitäytyminen pelkän ihmisenäkökulman ulkopuolella. Tätä voi olla hankala sulattaa, jos on totunut ihmiskeskeiseen näkökulmaan. Sama näkökulma hallitsee muitakin ongelmia kuin tekniikkaa, mutta tekniikan yhteydessä ongelma on korostuneempi. Se on korostunut siksi, että tekniikka on ihmisen väline, ihminen käyttää tekniikkaa. Miten me voisimme ajatella kaikkia niitä teknisiä laitteita, joilla täytämme elämämme, jonakin muuna kuin ihmisen tekemänä ja ihmisen tarpeista lähtevänä ja ihmisen toiveita, haluja ja tavoitteita palvelevana? Ihminenhan ne kaikki on tehnyt. Tähän Heidegger voisi vastata: oikein. Mutta tämä ei riitä, ainakaan silloin kun tavoitteena on jotakin enemmän kuin pelkkä oikeellisuus.

Vaikka tekniikka on yhteydessä totuuteen, sen ei tarkkaan ottaen tarvitse olla missään suoranaيسissa yhteydessä ihmiseen. Aristoteles sanoo vain: taito on paljastumista, joka tarvitsee toisen. Vaikka on luontevaa ajatella tämä toinen ihmiseksi, ja Aristoteleskin viittaa näissä yhteyksissä yleensä ihmiseen, määritelmällisesti se ei ole ainoa vaihtoehto. Havuneulainen ei itsekseen kulkeudu muurahaiskeoksi, vaan siihen tarvitaan toinen: kekomuurahainen. Eikä jyvään mäntyyn tule itsekseen koloa tikan pesiä, vaan siihen tarvitaan toinen: palokärki. Eikä maan päälle itsekseen tule viljelyksiä ja taloja ja teitä ja tehtaita ja voimalaitoksia, vaan siihen tarvitaan toinen: ihminen. Varsinkin modernin tekniikan osalta on ilmeistä, että ihminen on erityisessä suhteessa tekniikkaan: ihmistä tarvitaan maailman tai olemisen paljastamisessa.

Heideggerin mukaan mikään, mitä perinteisesti pidetään ihmisen tekemänä, ei sitä ole. Ihmistä on niihin tarvittu ja ihmistä on niihin käytetty, mutta ihminen ei niitä ole tehnyt. Tästä on erilaisia muotoiluja: idea ei ole Platonin keksimä ajatus, vaan Platon on ainoastaan vastannut siihen, mikä häntä puhuttelee. Tai se, mikä tekniikan kautta paljastuu, saa esiin tulemisensa ensimmäisen askeleen jossakin toisessa, esimerkiksi ihmisessä. Tässä tulee eri tavoin koko ajan puheeksi se yhteys, joka

käsityössä ainakin analogisesti oli, mutta joka modernissa tekniikassa on poissa.

Modernin tekniikan puuttuva yhteys ja ajattelemisen ongelmat saavat myös uutta sävyä tästä ihmiskeskeisestä näkökulmasta luopumisessa. Että ihminen ei ajattele tai ihminen tyytyisi ainoastaan työhön ja toimintaan, on helppo ajatella ihmisen tekona. Näin siis perinteisen näkökulman kannalta. Kuitenkin Heidegger haluaa tässäkin ottaa askeleen pidemmälle. Vaikka ihminen onkin usein ajattelematon, varsinainen ongelma ei ole tässä, vaan ajateltavan, sen mihin ajattelu on suuntautunut, sen, mikä antaa ajateltavaa, vetäytyminen. Ei ole ihmisen teko, että modernissa tekniikassa puuttuu yhteys käden ja koneen välillä, eikä ole ajattelun ongelma, että emme vieläkään ajattele. Ongelmana on se, että ajateltava on aikoinaan vetäytynyt. Tämä ei ole ihmisen teko, vaan tämä on tapahtunut ihmiselle. Ja juuri tästä syystä teknologia ei muutu arvottomaksi, vaan nimenomaan ajattelemisen arvoiseksi. Tekniikka on jossakin yhteydessä siihen mikä antaa ihmiselle ajateltavaa, ja näin antaa ihmiselle yhteyden johonkin, tosin ajattelematta jää, mihin. Tälle on paljon vanhoja nimiä, mutta puhutteleeko jokin niistä modernin tekniikan valan alla: totuus, oleminen, jumalat, hyvyys, kauneus, salaisuus, vai onko nyt yhteys johonkin muuhun?

Kaikkien erilaisten teknisten järjestelyjen tarkoituksena on paljastaa jotakin sellaista, mikä ei tule esiin muutoin: tarvitaan jokin toinen. Ajatus on yksinkertainen mutta ihmisenäkökulman kannalta hankala. Jos pidämme kiinni tekniikasta ihmisen välineenä, emme koskaan näe sitä, että ihminen on tässä se, jota käytetään. Ja juuri tämän vuoksi tarvitaan vapaata suhdetta tekniikkaan, mikä on tekniikan kysymisen päämotiivi. Ihmisen suhde tekniikkaan ei voi olla vapaa, jos tekniikan ajatellaan olevan ihmisen väline: tässä *Peltotien* esimerkki tulee tärkeäksi. Ihminen kahlitsee itsensä tekniikkaan. Ihminen huolehtii, järjestee, hoitaa ja pitää tekniikkaa yllä, mutta ei katso itseään. Ihmisestä on tullut työkaluja käyttävä eläin. Modernin tekniikan myötä ihmisen olemus ei voi olla vapaa, koska tekniikan myötä ihmisen olemus on sitoutunut tekniikkaan: tekniikka tarvitsee tietynlaisen ihmisen. Tälle voi antaa erilaisia nimiä, *homo faber*, niin kuin edellä, *tai animal rationale*, mikä on ehkä perinteisin muotoilu, tai Friedrich Nietzsche: viimeinen ihminen. Moderni tekniikka siis vaatii tietynlaisen ihmisen, samalla tavalla kuin moderni auto vaatii tietynlaisen tien, ja näin ihminen ei ole olemukseltaan vapaa, ihminen ei voi tulla siksi, mikä hän on.

Kirjallisuus

Martin Heidegger, *Was Heist Denken?*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag 1984 (1954). (Tekstissä nimellä Mikä kutsuu ajattelemaan?). Erityisesti sivut 53–56.

Martin Heidegger, *Peltotie. niin & näin* 2/95, ss. 71–72. Suom. Hanna Nurmi.

Martin Heidegger, Tekniikan kysyminen. *niin & näin* 2/94, ss. 31–40. Suom. Vesa Jaaksi.